

**DREPT SANȚIONATOR
AL MEDIULUI**

RĂSPUNDEREA JURIDICĂ ÎN DREPTUL INTERN AL MEDIULUI DIN PERSPECTIVA NOILOR CODURI

Parcurgem o etapă în care sistemul legislativ românesc a fost supus unor modificări substanțiale. Două dintre cele mai importante acte normative românești au fost actualizate și modernizate. Este vorba de Codul Penal, modificat prin Legea nr. 286/2009 și actualizat prin Legea nr. 202/2010 și de Codul Civil, modificat prin Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii 287/2009 privind Codul Civil.

Transformările aduse celor două Coduri românești nu au rămas fără efect asupra întregii legislații, deci implicit asupra celei privitoare la protecția, conservarea și ameliorarea de mediului.

Lucrarea de față intitulată „**Răspunderea juridică în dreptul intern al mediului din perspectiva noilor coduri**” supune analizei stadiul în care se află răspunderea juridică în domeniul dreptului intern al mediului, precum și efectele pe care le-au produs noile reglementări din Codul Penal și Codul civil asupra problematicei ecologice.

Din acest punct de vedere lucrarea urmărește impactul schimbărilor din noul Cod Penal și din noul Cod Civil asupra răspunderii juridice de la nivelul dreptului național al mediului.

Lucrarea are punctul său de interes întrucât se ocupă de un domeniu inedit de cercetare și anume cel privitor la evoluția răspunderii juridice de la nivel general la nivel particular, adică de la cadrul general al răspunderii penale și civile, la cadrul particular al răspunderii penale și civile în dreptul intern al mediului.

I. Răspunderea penală în dreptul intern al mediului

I.1. Vechiul Cod penal și răspunderea juridică de mediu

Răspunderea juridică în dreptul mediului are nota sa de originalitate dată de faptul că, în acest domeniu, se pornește de la ideea de prevenire și de combatere a prejudiciilor ecologice, în locul reparării lor. De aceea, principalele forme de tragere la răspundere s-au bazat ani la rând pe măsurile preventive și administrative și pe răspunderea de tip civil ca formă de reparare a prejudiciului ecologic.

Mult timp, rolul răspunderii penale a fost considerat subsidiar celorlalte două tipuri de răspundere (civilă și contravențională), dar și măsurilor preventive și administrative cu ajutorul cărora se rezolvau problemele ecologice. Prin specificul său, dreptul mediului încearcă prevenirea și combaterea încă din faza incipientă, a pagubelor ecologice și doar în cazurile extreme aplicarea răspunderii penale.

Evoluțiile realizate în domeniul protecției mediului au dus la schimbarea axei de valori, în sensul că numărul tot mai mare de fapte infracționale cu efecte tot mai grave asupra mediului și sănătății umane au impus necesitatea luării unor măsuri mai aspre și mai eficiente.

Vechiul Cod penal nu a consacrat o subdiviziune distinctă infracțiunilor de mediu, ci s-a rezumat la prevederea sporadică, în câteva titluri, a unui număr redus de infracțiuni în cazul cărora mediul este doar un obiect secundar, și nu principal: nerespectarea regimului materialelor nucleare sau a altor materii radioactive (art. 279¹), nerespectarea regimului materialelor explozibile (art. 280) și nerespectarea dispozițiilor privind importul de deșeuri și reziduuri (art. 302²), iar pe de altă parte a câtorva infracțiuni cu privire la regimul sănătății

publice, precum: răspândirea bolilor la animale sau plante (art. 310), infectarea apei (art. 311), traficul de produse sau substanțe toxice (art. 312).

Actualmente, se prefigurează o nevoie tot mai mare de sancțiuni mai severe pentru faptele tot mai grave îndreptate împotriva mediului, care merg de la poluarea intenționată a apelor și până la traficul ilegal de deșeuri și la terorismului ecologic.

În acest context, legislația penală a trebuit să cunoască mutații semnificative care să răspundă noilor tipuri de pericole sociale îndreptate împotriva mediului, a omului și a sănătății umane.

„Studii medicale și sociologice efectuate la scară mondială au permis o constatare care devine certitudine, și anume că starea de sănătate a unei populații depinde de factorii de mediu în 30% din cazuri, de stilul de viață în 40% din cazuri și în restul de 30%, de factorii biologici (microbi, virusuri, paraziți, ciuperci). În consecință, atenția principală pentru menținerea sănătății [...] trebuie concentrată spre îmbunătățirea factorilor de mediu de viață, și spre promovarea unui stil de viață sanogenetic”.¹

În baza analizei vechiului Cod Penal reiese în mod evident faptul că în dreptul intern al mediului răspunderea penală nu se realizează pe baza prevederilor din Codul Penal, așa cum poate ar fi de așteptat, ci pe baza prevederilor din O.U.G. nr. 195/2005 privind protecția mediului aprobată prin Legea nr. 265/2006, precum și a unui număr mare de legi nepenale² aflate în continuă creștere dată fiind lipsa de sistematizare a domeniului, pe de o parte, și apariția de noi probleme de mediu care antrenează legiferarea lor urgentă.

I.2. Noul Cod Penal și problematica răspunderii juridice de mediu

Noul Cod Penal aprobat prin Legea nr. 286/2009 și actualizat prin Legea 202/2010 păstrează concepția vechiului Cod Penal, întrucât nu consacră un capitol distinct problematicii protecției mediului. Orice așteptare a unei noi deschideri pentru răspunderea juridică de tip penal în dreptul mediului s-a risipit odată cu intrarea în vigoare a acestui Cod.

Singurele prevederi care au incidență cu problematica de mediu, fără însă a fi incriminări directe ale unor infracțiuni strict ecologice, le regăsim în Titlul VI – ***Infracțiuni care aduc atingere unor activități de interes public sau altor activități reglementate de lege***, Capitolul IV - ***Infracțiuni privitoare la regimul stabilit pentru unele activități reglementate de lege*** și în Titlul IX - ***Infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială***, Capitolul II – ***Infracțiuni contra sănătății publice***.³

În Capitolul IV al Titlului VI, sunt incriminate următoarele fapte: nerespectarea regimului armelor și munițiilor (art. 279); nerespectarea regimului materialelor nucleare sau a altor materii radioactive (279¹) și nerespectarea regimului materiilor explozive (art. 280).

În Capitolul II al Titlului IX sunt consacrate trei infracțiuni care privesc sănătatea umană ce pot fi extinse și la consecințele pe care le pot produce mediului. Este vorba de :

¹ I. Moroianu Zlătescu, O. Popescu, Mediul și sănătatea, București, Institutul Român pentru Drepturile Omului, 2008, p. 17

² Legea apelor nr. 107/1996; Legea nr. 111/1996 privind desfășurarea în siguranță a activităților nucleare; O.U.G. nr. 78/2000 privind regimul deșeurilor (aprobată cu modificări prin Legea 426/2001); O.U.G. nr. 243/2000 privind protecția atmosferei ; Legea nr. 407/2006 a vânătorii și protecției fondului cinegetic, etc.

³ Coord. Valerian Cioclei, Codul penal și Codul de procedură civilă, București, Editura C.H. Beck, 2010, p. 111 – 11 și 123 – 124.

răspândirea bolilor la animale sau plante (art. 310), infectarea apei (art. 311) și traficul de substanțe toxice (art. 312)

Doar șase infracțiuni care au legătură cu mediul sunt prevăzute în noul Cod Penal, dar chiar și acestea se referă la un număr limitat de prejudicii ecologice, prea puține în comparație cu numărul real al problemelor cu care se confruntă domeniul ecologic.

Reiese în mod cu totul evident faptul că problema răspunderii penale nu a avansat odată cu intrarea în vigoare a prevederilor noului Cod Penal, iar „analiza legislației românești referitoare la „infracțiunile de mediu” ne arată, mai întâi, existența unui număr mare de reglementări în materie, dar aproape deloc a unui „drept penal” al mediului, în sensul constituirii unui fascicul încheiat, în cadrul unui sistem propriu al „infracțiunilor de mediu”, unitar și eficient”.⁴

Alte acte normative, dar nu noul Cod Penal vor avea misiunea de a sancționa faptele care pot fi încadrate în categoria infracțiunilor de mediu, iar din acest punct de vedere legislația specifică domeniului protecției mediului este absolut cuprinzătoare și exhaustivă.

I.3. Rolul O.U.G. 195 /2005 și a Directivei 2008/99/CE în realizarea răspunderii penale în dreptul intern al mediului

În lipsa unor prevederi penale stricte dedicate în mod exclusiv infracțiunilor de mediu, rolul cel mai activ în realizarea procesului sancționator al faptelor incriminate revine Legii privind protecția mediului aflată acum în vigoare.

Din momentul aprobării sale, Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 195/2005 și-a asumat rolul de reglementare – cadru în materia răspunderii juridice, inclusiv a celei penale. Ordonanța, „nu a reușit, din păcate, să construiască și să consacre o infracțiune de mediu tip, care să exprime specificul domeniului, deopotrivă în privința conținutului, obiectului și sancțiunilor aplicabile, rămânând tributară concepției tradiționale, cu un efect minim de particularizare la domeniul protecției mediului”⁵.

Astfel, în cadrul art. 98 sunt prevăzute activitățile susceptibile de a fi pedepsite prin sancțiuni de ordin penal. Pedepsele stabilite pentru aceste infracțiuni pornesc de la un minim de 3 luni – 1 an și ajung până la un maxim de 3 ani – 10 ani pentru faptele foarte grave.

Articolul 98 din O.U.G. 195/2005 stabilește un număr de 25 de infracțiuni tip, cu un conținut foarte diferit, grupate după criteriul quantumului pedepselor în patru categorii, în funcție de gravitatea lor. Un numitor comun există, totuși, între aceste infracțiuni care se referă la incriminarea acelor fapte care „au fost de natură să pună în pericol viața ori sănătatea umană, animală sau vegetală”.⁶

Ordonanța stabilește și formele agravante ale unora dintre aceste infracțiuni, mai exact a celor prevăzute în alin. 3 și în alin. 4 ale art. 98, și care intervin în situația în care faptele pun în pericol sănătatea sau integritatea corporală a unui număr mare de persoane, au vreuna din urmările prevăzute în art. 182 C.pen. (din vechiul Cod penal) (vătămări corporale grave) ori au cauzat o pagubă materială importantă, sau în cazul când s-a produs moartea uneia sau mai multor persoane ori pagube importante economiei naționale. În aceste cazuri, tentativa se pedepsește (conform art. 98 alin. 6 din Ordonanță). Constatarea și cercetarea infracțiunilor se face din oficiu de către organele de urmărire penală, conform competențelor legale.

Remarcăm faptul că, în multe situații, maniera de incriminare a infracțiunilor prevăzute de Ordonanță este dependentă de procedura administrativă. Legiuitorul a stabilit

⁴ Mircea Duțu, *Dreptul mediului*, Ediția a IIIa, București, Editura C.H. Beck, 2010, p. 282;

⁵ Mircea Duțu, *Opere citate*, p. 281

⁶ Conform art. 98 alin. 1 din O.U.G. 195/2005 privind protecția mediului

pedepse care nu presupun privarea de libertate (așa cum se întâmplă cel mai adesea în materia propriu-zisă de drept penal), rezumându-se la suspendarea activității pe o anumită perioadă sau chiar la continuarea activității după suspendarea acordului de mediu sau autorizației integrate de mediu. Este evident că rolul răspunderii penale realizată prin intermediul normelor specifice dreptului intern al mediului nu este suficient de activ și nu produce acel tip de coerciție care să stopeze, pe viitor, faptele grave îndreptate asupra mediului.

În aceste condiții, nu poate fi decât salutară intervenția comunitară care a impus transpunerea în cadrul intern a Directivei nr. 2008/99/CE privind protecția mediului prin intermediul răspunderii penale aplicabilă pentru încălcări grave ale dispozițiilor din dreptul Uniunii privind protecția mediului. În data de 6 octombrie 2010, Guvernul României a adoptat proiectul de Lege privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal.

Actul normativ completează legislația internă privind protecția mediului, asigurând alinierea la standardele europene în materie și îndeplinirea obligațiilor României ca stat membru al Uniunii Europene.

Incrimînările cuprinse în noua lege se raportează la nerespectarea anumitor dispoziții legale care reglementează aspecte importante specifice ale gestionării substanțelor poluante sau ale protecției mediului în general, dispoziții care constituie fie transpunerea unor acte normative comunitare, fie chiar a unor regulamente în materie ale Uniunii Europene.

Directiva 2008/99/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal propune stabilirea unor măsuri eficiente care să combată creșterea fenomenului infracțional în domeniul protecției mediului. Scopul declarat al Directivei este stabilit încă din Preambulul său:

„Comunitatea este preocupată de creșterea numărului de infracțiuni împotriva mediului și de efectele acestora, care se extind din ce în ce mai mult în afara granițelor statelor în care acestea sunt comise. Astfel de infracțiuni reprezintă o amenințare la adresa mediului și necesită, prin urmare, un răspuns adecvat.

Întrucât actualele sisteme de sancționare nu au fost suficiente pentru a garanta respectarea, în totalitate, a legislației privind protecția mediului, este nevoie de prevederi mai aspre care să preîntâmpine amploarea fenomenului infracțional în domeniul environmental.

Noutatea relativă a domeniului răspunderii penale în materia ecologică și lipsa unor instrumente specifice și verificate, lasă de multe ori autorii unor fapte grave îndreptate împotriva mediului insuficient pedepsiți sau chiar nepedepsiți lucru deloc avantajos pentru evoluția domeniului. Cu atât mai mult, „lipsa unor norme comune pentru toate statele, lasă răspunderea penală la stadiul de debut în acest domeniu. Pentru a-și atinge scopul, de eficacitate și reală protecție a mediului, introducerea unor sancțiuni cu caracter descurajant pentru activitățile care dăunează mediului și aplicarea acestora se dovedește de strictă necesitate”.⁷

În prezent, dreptul penal al mediului nu joacă decât un rol subsidiar în realizarea protecției mediului, întrucât, pe de o parte, „normele sale au adesea un caracter complementar cu dispozițiile administrative și civile”⁸, iar pe de altă parte, din cauza a „numeroase aspecte controversate legate de lipsa de lizibilitate, de tehnicitatea sa, imprecizia, precum și riscurile de calificare cărora le dă naștere”⁹.

⁷ Anca Ileana Dușcă, *Dreptul mediului*, București, Editura Universul juridic, 2009, p. 270.

⁸ Mircea Duțu, *Opere citate*, p. 286

⁹ M. Bayle, *L' incidence de la reforme en droit de l' environnement*, Les petites offices, 1993, nr. 120, p. 40

II. Răspunderea civilă în dreptul mediului

II.1. Răspunderea civilă în conformitate cu vechiul Cod Civil

Vechiul Cod Civil recent abrogat și-a făcut pe deplin datoria timp de aproape un secol și jumătate. La prevederile sale s-a apelat inclusiv pentru rezolvarea unor probleme complexe și controversate, de tipul celor de mediu, care s-au constituit într-o adevărată provocare pentru el. Răspunderea civilă a fost considerată mult timp principala formă de tragere la răspundere a subiecților de drept pentru prejudiciile aduse mediului. Este adevărat că vechiul Cod Civil nu conținea prevederi exprese pentru rezolvarea problemelor specifice din domeniul protecției mediului, însă s-a adaptat din mers acestora.

Astfel, odată cu apariția noțiunii de prejudiciu ecologic, s-a produs lărgirea spectrului de aplicare și adecvare a regimului de răspundere la noile realități ale concepției clasice a răspunderii civile.¹⁰

Pagubele ecologice ridică o serie de probleme specifice, întrucât nu este vorba de un prejudiciu în concepția clasică a răspunderii civile. Pentru explicarea acestei noțiuni considerată revoluționară, dreptul civil clasic a recurs la două argumente teoretice¹¹: a. la originea acceptării conceptului de prejudiciu (daună) ecologică se află teoria inconvenientelor de vecinătate, în sensul că o asemenea teorie a lărgit noțiunea de vecinătate geografică la cea de vecinătate socială, prin introducerea conceptului de patrimoniu comun și b). noțiunea de prejudiciu ecologic este legată de proprietate, a cărei valoare economică este determinată.

Indiferent de viziunea acceptată, niciodată nu se ajunge la o rezolvare completă și perfectă a prejudiciului ecologic, fie pentru că acesta nu este reparabil în natură întrucât atingerile aduse mediului sunt ireversibile, fie pentru că este diluat (dispersat) întrucât nicio reparație nu este posibilă.

Din vechiul Cod Civil s-au invocat mai multe fundamente ale răspunderii civile pentru pagubele aduse mediului prevăzute în art. 988 și următoarele: culpa, răspunderea comitentului pentru fapta prepusului, abuzul de drept, tulburările anormale de vecinătate și mai ales răspunderea fără culpă pentru fapta lucrului (în privința acesteia din urmă, cadrul legal a considerat, că în lipsa unor reglementări specifice mediului, să se aplice dreptul comun în materie).

Odată cu intrarea în vigoare a Legii cadru privind protecția mediului - *Legea 137/1995* (abrogată) au apărut o serie de noutăți în domeniul răspunderii pentru prejudiciul ecologic. Abandonându-se regimul clasic al răspunderii civile delictuale, aceasta consacră două principii generale și complementare în materie de răspundere pentru prejudiciu: *răspunderea obiectivă*, independent de culpă și, respectiv, *răspunderea solidară*, în cazul pluralității autorilor.

În cazul răspunderii obiective, independent de culpă, victima va trebui să dovedească numai existența prejudiciului și raportul de cauzalitate dintre faptă și dauna produsă, eliminându-se proba culpei, atât de dificilă de realizat în domeniul ecologiei datorită investigațiilor pe care le presupun descoperirea și identificarea sursei daunei, la care se adaugă și un anumit grad de cooperare al autorului.

În cazul răspunderii solidare, coautorii răspund solidar, independent de culpă, obiectiv, în raport cu victima, în sensul că aceasta din urmă poate îndrepta acțiunea asupra oricăruia dintre autori pentru repararea prejudiciului, iar acesta se poate îndrepta împotriva celorlalți, obligația devenind divizibilă între autorii săi.

¹⁰ Mircea Duțu, *Opere citate*, p. 240.

¹¹ Mircea Duțu, *Dreptul mediului. Tratat*, București, Editura Economică, 2003, p. 395

Prin aceste reglementări s-a realizat o adaptare a instituției răspunderii civile delictuale la specificul domeniului protecției mediului, în sensul satisfacerii cerințelor principiilor fundamentale ale precauției și “poluatorul plătește”.

II.2. Schimbări aduse de Noul Cod Civil

Vechilor articole 998 – 999 din Codul Civil abrogat li s-au adus modificări în cadrul articolelor 1357 – 1371 din noul Cod Civil. Răspunderea civilă pentru fapta proprie este definită în noul Cod Civil ca fiind „o formă a răspunderii civile delictuale care constă în obligația de a repara prejudiciul cauzat prin fapta ilicită comisă de autor indiferent de gradul de culpă”¹² (deci inclusiv pentru cea mai ușoară culpă).

Astfel, Conform art. 1357 alin. 1, „cel care cauzează altuia un prejudiciu printr-o faptă ilicită, săvârșită cu vinovăție, este obligat să îl repare, iar conform alin. 2, „autorul prejudiciului răspunde pentru cea mai ușoară culpă” .¹³

În noul Cod Civil se stipulează cauzele de atenuare sau de exonerare de răspundere, precum și subiecții răspunderii civile delictuale. Aceasta este noutatea în materie de răspundere civilă pe care o aduce actualul Cod Civil în comparație cu cel abrogat.

În cadrul capitolului IV, secțiunea a III-a din noul Cod civil, intitulată „Răspunderea pentru fapta proprie” sunt prevăzute următoarele cauze de exonerare a răspunderii civile, următoarele: legitima apărare (art. 1360), starea de necesitate (1361) și divulgarea secretului comercial (art. 1363).

II.3. Răspunderea civilă în conformitate conform O.U.G. 195 / 2005 și cu Directiva nr. 2004/35/CE/

Întrucât nici în vechiul Cod Civil, nici în actualul nu există reglementări speciale care să prevadă situația particulară reprezentată de prejudiciul ecologic, rolul determinant în rezolvarea acestuia îi revine Legii privind protecția mediului nr. 265/2006 care aprobă O.U.G. 195/2005 și Directivei nr. 2004/35/CE transpusă în dreptul intern prin Ordonanța de Urgență nr. 68/2007 privind răspunderea de mediu cu referire la prevenirea și repararea prejudiciului asupra mediului.¹⁴

Astfel, în Ordonanța de urgență nr. 195/200, în art. 95 alin. (1), se folosește expresia de „prejudiciu adus mediului” mai precisă decât termenul de „prejudiciu ecologic”, utilizat de Legea nr. 137/1995 (abrogată), iar înțelesul conferit nu este identic.

Potrivit art. 95 alin. (1) din ordonanță, răspunderea pentru prejudiciul adus mediului are caracter obiectiv, independent de culpă; în cazul pluralității autorilor, răspunderea este solidară. În alineatul următor al aceluiași articol se stipulează că „În mod excepțional, răspunderea poate fi și subiectivă pentru prejudiciile cauzate speciilor protejate și habitatelor naturale, conform reglementărilor specifice”, prevederi evident superflue, fiind cunoscut faptul că excepțiile sunt reglementate expres și sunt de strictă interpretare. Precizarea că prevenirea și repararea prejudiciului adus mediului se realizează conform prevederilor ordonanței și a reglementărilor specifice [art. 95 alin. (3)] încearcă să suplinească eliminarea obligației de asigurare prin trimiterea la o viitoare lege specială.

¹²Noul Cod Civil, republicat în Monitorul Oficial nr. 505 din 15 iulie 2011, București, Editura Universul Juridic, 2011, p. 270 și urm.

¹³ Idem

¹⁴ Aprobata prin Legea nr. 19/2008 publicată în Monitorul Oficial nr. 446/29 iunie 2007

Apoi, se asigură în același timp o protecție sporită a victimei prejudiciilor ecologice, prin absolvirea acesteia de la sarcina probei culpei făptuitorului și creșterea posibilității de reparare a pagubei prin consacarea răspunderii solidare în cazul pluralității autorilor prejudiciului. Reglementările legale în materie consacră pe deplin teza că „răspunderea pentru prejudiciul ecologic” reprezintă mai degrabă o reparare în sens modern decât o responsabilitate în sens clasic, în condițiile în care, substanța acesteia, atitudinea subiectivă a autorului este suprimată dintre condițiile angajării răspunderii și prin aceasta eliminată și funcție preventivă a acesteia.

După cum se poate observa este vorba, în primul rând, despre o adaptare a instituției răspunderii civile delictuale la specificul domeniului protecției mediului, în sensul satisfacerii noilor cerințe ale societății globale în domeniul ecologic, și care au ca bază de plecare conceptul de dezvoltare și principii novatoare de tipul principiului precauției, prevenirii și „poluatorul plătește”.

În ceea ce privește Directiva comunitară nr. 2004/35/CE privind răspunderea de mediu cu referire la prevenirea și repararea prejudiciului asupra mediului, transpusă în cadrul intern, aceasta are ca obiectiv declarat „stabilirea cadrului de reglementare al răspunderii de mediu, bazată pe principiul „poluatorul plătește”, în scopul prevenirii și reparării prejudiciului asupra mediului”.

În Ordonanța de Urgență nr. 68/2007 se prevede că dreptul la acțiune aparține oricărei persoane fizice sau juridice care este afectată sau posibil a fi afectată de un prejudiciu asupra mediului sau care se consideră vătămată într-un drept al său ori într-un interes legitim. În cadrul Ordonanței sunt prevăzute o serie de contravenții (art. 40 – 41) și de infracțiuni (art. 42) cu privire la prejudiciile aduse mediului, și care sunt sancționate în conformitate cu noile tendințe ale evoluției răspunderii civile în dreptul intern și comunitar al mediului.

CONCLUZII

Noile coduri, Civil și Penal, nu conțin capitole distincte dedicate problematicii privind protecția mediului. Codul Penal prevede doar șase infracțiuni cu referire la mediu, iar Codul civil face trimitere la răspunderea civilă pentru un prejudiciu general, și nu unul special cum este cel ecologic.

Sediul materiei privind protecția durabilă a mediului are nevoie de reglementări specifice care să sancționeze mai eficient și mai aspru pe cei care aduc atingeri grave mediului și sănătății umane.

Un prim pas s-a făcut în materia răspunderii juridice penale în dreptul intern al mediului prin aprobarea Directivei 2008/99/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal care prevede stabilirea de măsuri persuasive și proporționale cu fapta.

Este evident că direcția pe care ne-o imprimă cadrul juridic actual este aceea a consolidării normelor specifice de drept al mediului care să răspundă marilor probleme ecologice.

În ceea ce privește răspunderea penală în dreptul intern al mediului, rolul cel mai important îl are O.U.G. 195/2005 privind protecția mediului, completată de legile ne penale și de directivele comunitare în materie, care, împreună, formează cadrul normativ pe baza căruia sunt pedepsite infracțiunile de mediu.

Răspunderea civilă în dreptul intern al mediului se raportează la aceeași Ordonanță de Urgență nr. 195/2005 și la Directiva nr. 2004/35/CE transpusă la noi prin Ordonanța de Urgență nr. 68/2007, dar și la prejudiciul consacrat în noul Cod Civil, care deși nu are o prevedere specială pentru prejudiciul ecologic, se poate aplica la cazurile care îl prevăd.

Răspunderea juridică clasică, cu formele ei cunoscute – răspundere civilă, răspundere administrativă și răspundere penală – și care reprezintă dreptul comun, devine inefficientă și inadecvată în cazul încălcării normelor de drept al mediului. Ca urmare, apare necesară o amenajare juridică a răspunderii proprie domeniului protecției mediului.

Aplicarea cu consecvență a principiului precauției și a principiului poluatorul plătește, două principii fundamentale ale dreptului mediului, va aduce rezultate mai bune în domeniul ecologic. Principiul poluatorul plătește trebuie să stabilească un sistem de taxe de poluare, un sistem de norme mai restrictive antipoluare și să pună în aplicare diverse mecanisme financiare (compensații, scutiri).

În perspectivă, un Cod al Mediului este din ce în ce mai necesar pentru a organiza și sistematiza normele de drept intern al mediului și pentru a răspunde mai bine provocărilor din domeniul protecției, conservării și ameliorării mediului.

„Pământul se află în mâinile noastre. Împreună trebuie să inițiem măsurile care se impun, astfel încât să putem să ne mândrim cu faptul că încercăm și poate chiar reușim, să transmitem copiilor noștri și copiilor acestora din urmă „O lume curată și lipsită de pericole”.

¹⁵

¹⁵ K. Toepfer, Rapport O.M.S. sur la santé dans le monde, 2003.

Lupta Împotriva Criminalității Ecologice la Nivel European și Global

Cobzaru Angelica¹⁵

E-mail: angiecobzaru@gmail.com

Abstract

Fenomenul criminalității organizate este în plină expansiune. Pe acest fond s-au amplificat și acțiunile distructive îndreptate împotriva mediului, care au dus la apariția criminalității ecologice. Din punct de vedere terminologic nu există o definiție clară a conceptului de criminalitate ecologică, folosindu-se și alte noțiuni de tipul: delicvență de mediu, infracțiuni îndreptate împotriva mediului. La nivel european și global se fac demersuri importante în direcția unui control mai riguros al criminalității. Lucrarea surprinde situația particulară a României și a Franței din perspectiva preocupărilor pentru stoparea fenomenului infracțional în domeniul ecologic.

Keywords: organized crime, environmental crime, environmental protection

1. Demersuri europene actuale în domeniul criminalității organizate

În ultimii ani s-a constatat o dezvoltare fără precedent a crimei organizate fapt ce a condus la o luptă susținută împotriva acțiunilor periculoase care amenința siguranța și securitatea cetățenilor statelor lumii. Globalizarea, ca fenomen actual aflat în plină expansiune, aduce cu sine nu numai efecte pozitive, ci și numeroase aspecte negative care își pun amprenta asupra tuturor domeniilor vieții economice, culturale, sociale și politice. Componenta ecologică și de protecție a mediului nu a rămas neschimbată sub imperiul agravării fenomenului infracțional la nivel european și global, din contră: se constată o creștere a acțiunilor distructive îndreptate împotriva mediului, iar sancțiunea juridică este, de multe ori, insuficient de aspră, chiar inefficientă.

La nivel european și global nu există un consens în ceea ce privește terminologia fenomenului criminalității ecologice. Încercările de definiție a conceptului sunt destul de stângace și controversate și de cele mai multe ori se evită definiția termenului, reținându-se doar o clasificare funcțională a infracțiunilor la care acesta face referire.

Cu toate acestea, au fost făcute demersuri juridice importante în direcția creării unui cadru legislativ mai adecvat care să facă mai bine față fenomenului infracțional actual. Este lăudabilă și salutară adoptarea la nivel european a Deciziei – cadru 2008/841/JAI a Consiliului din 24 octombrie 2008 privind lupta împotriva crimei organizate care reprezintă un exemplu concret de armonizare în domeniu, aspect care poate contribui la o reacție mai fermă și calificată a organelor judiciare abilitate.[1]

Decizia – cadru 2008/841/JAI [2] privind lupta împotriva crimei organizate are ca obiectiv „îmbunătățirea capacităților comune ale Uniunii și ale statelor membre, precum și combaterea crimei organizate transnaționale. Acest obiectiv este urmărit, în special, prin armonizarea legislației. Este necesară o cooperare mai strânsă între statele membre ale Uniunii Europene pentru a

contracara pericolele și extinderea organizațiilor criminale și pentru a răspunde în mod eficient așteptărilor cetățenilor și cerințelor proprii. (art. 1)

Extrapolând de la nivelul general la cel particular, de la criminalitate organizată în general la criminalitatea ecologică, în particular, constatăm o situație asemănătoare la ambele nivele. Criminalitatea ecologică, capătă forme tot grave la nivel european și global. Noua directivă - cadru aprobată nu face decât să întărească și să susțină ideea că fiecare stat membru trebuie să își aducă contribuția la o mai bună cooperare la nivel european și global pentru un control mai bun al acestui fenomen.

Domeniile predilecte în care s-a dezvoltat criminalitatea ecologică sunt: comerțul ilicit cu specii sălbatice, cu specii rare sau pe cale de dispariție, traficul cu materii radioactive și nucleare, traficul de deșeuri periculoase, poluarea intenționată apei, aerului, solului, subsolului, etc.

În acest context, este tot mai evident că situația actuală generează noi obiective pentru cercetarea științifică: definirea infracțiunilor internaționale, mondiale, transnaționale, globale, analiza și decelarea manifestărilor mondializării crimei, structura criminalității transnaționale, rolul fundamental al organizațiilor criminale, factorii și procesele mondializării crimei. [3]

2. Situația în România privind fenomenul infracțional în domeniul protecției mediului

Particularizând la situația României, remarcăm o raliere a preocupărilor naționale la cele europene și globale, ca urmare a conștientizării necesității luării unor măsuri mai serioase pentru a limita și stopa fenomenul infracțional aflat în plină expansiune.

Deși nu există o definiție clară dată criminalității ecologice în actele normative românești, este evident că aceasta este parte componentă a criminalității organizate, în general, lucru demonstrat de realitate și de relevanța preocupărilor în acest sens.

Întrucât actualele sisteme de sancționare nu au fost suficiente pentru a garanta respectarea, în totalitate, a legislației privind protecția mediului, este nevoie de prevederi mai aspre care să preîntâmpine amploarea fenomenului infracțional în domeniul environmental.

Comunitatea este preocupată de creșterea numărului de infracțiuni împotriva mediului și de efectele acestora, care se extind din ce în ce mai mult în afara granițelor statelor în care acestea sunt comise. Astfel de infracțiuni reprezintă o amenințare la adresa mediului și necesită, prin urmare, un răspuns adecvat.

Ca stat membru al Uniunii Europene, România a procedat la transpunerea în planul intern a Directivei – cadru 2008/841/JAI privind lupta împotriva crimei organizate, cu toate consecințele care decurg din conținutul său.

De asemenea, România a transpus în cadrul intern Directiva nr. 2008/99/CE privind protecția mediului prin intermediul răspunderii penale aplicabilă pentru încălcări grave ale dispozițiilor din dreptul Uniunii privind protecția mediului. Actul normativ completează legislația internă privind protecția mediului și trage un semnal de alarmă asupra faptelor grave care aduc atingeri mediului și împotriva cărora trebuie pregătit un arsenal de sancțiuni mai severe.

Incrimînările cuprinse în noua lege se raportează la nerespectarea anumitor dispoziții legale care reglementează aspecte importante specifice ale gestionării substanțelor poluante sau ale protecției mediului în general, dispoziții care constituie fie transpunerea unor acte normative comunitare, fie chiar a unor regulamente în materie ale Uniunii Europene.

În ceea ce privește noul Cod Penal aprobat prin Legea nr. 286/2009 și actualizat prin Legea 202/2010 constatăm că legiuitorul român nu a consacrat un capitol distinct infracțiunilor de mediu. Cu toate acestea, sunt prevăzute o serie de infracțiuni relative la protecția mediului, a sănătății omului în Titlul VI – *Infracțiuni care aduc atingere unor activități de interes public sau altor activități reglementate de lege*, Capitolul IV - *Infracțiuni privitoare la regimul stabilit pentru unele activități reglementate de lege* și în Titlul IX - *Infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială*, Capitolul II – *Infracțiuni contra sănătății publice*. [4]

În Capitolul IV al Titlului VI, sunt incriminate următoarele fapte: nerespectarea regimului armelor și munițiilor (art. 279); nerespectarea regimului materialelor nucleare sau a altor materii radioactive (279¹) și nerespectarea regimului materiilor explozive (art. 280).

În Capitolul II al Titlului IX sunt consacrate trei infracțiuni care privesc sănătatea umană ce pot fi extinse și la consecințele pe care le pot produce mediului. Este vorba de : răspândirea bolilor la animale sau plante (art. 310), infectarea apei (art. 311) și traficul de substanțe toxice (art. 312)

Din analiza legislației românești referitoare la „infracțiunile de mediu” reiese existența unui număr mare de reglementări în materie, dar aproape deloc a unui „drept penal” al mediului, în sensul constituirii unui fascicul încheiat, în cadrul unui sistem propriu al „infracțiunilor de mediu”, unitar și eficient”. [5]

În lipsa unor prevederi penale stricte dedicate în mod exclusiv infracțiunilor de mediu, rolul cel mai activ în realizarea procesului sancționator al faptelor incriminate revine Legii privind protecția mediului aflată acum în vigoare – Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 195/2005.

Din momentul aprobării sale, Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 195/2005 și-a asumat rolul de reglementare – cadru în materia răspunderii juridice, inclusiv a celei penale. Ordonanța, „nu a reușit, din păcate, să construiască și să consacre o infracțiune de mediu tip, care să exprime specificul domeniului, deopotrivă în privința conținutului, obiectului și sancțiunilor

aplicabile, rămânând tributară concepției tradiționale, cu un efect minim de particularizare la domeniul protecției mediului” [5]

Astfel, în cadrul art. 98 sunt prevăzute activitățile susceptibile de a fi pedepsite prin sancțiuni de ordin penal. Pedepsele stabilite pentru aceste infracțiuni pornesc de la un minim de 3 luni – 1 an și ajung până la un maxim de 3 ani – 10 ani pentru faptele foarte grave.

Articolul 98 din O.U.G. 195/2005 stabilește un număr de 25 de infracțiuni tip, cu un conținut foarte diferit, grupate după criteriul cuantumului pedepselor în patru categorii, în funcție de gravitatea lor. Un numitor comun există, totuși, între aceste infracțiuni care se referă la incriminarea acelor fapte care „au fost de natură să pună în pericol viața ori sănătatea umană, animală sau vegetală”. [6]

Ordonanța stabilește și formele agravante ale unora dintre aceste infracțiuni, mai exact a celor prevăzute în alin. 3 și în alin. 4 ale art. 98, și care intervin în situația în care faptele pun în pericol sănătatea sau integritatea corporală a unui număr mare de persoane, au vreuna din urmările prevăzute în art. 182 C.pen. (din vechiul Cod penal) (vătămări corporale grave) ori au cauzat o pagubă materială importantă, sau în cazul când s-a produs moartea uneia sau mai multor persoane ori pagube importante economiei naționale. În aceste cazuri, tentativa se pedepsește (conform art. 98 alin. 6 din Ordonanță). Constatarea și cercetarea infracțiunilor se face din oficiu de către organele de urmărire penală, conform competențelor legale.

3. Criminalitatea ecologică. Modelul Franței

În Franța, lupta îndreptată împotriva criminalității ecologice este mult mai activă. O manifestare de mare anvergură a avut loc în perioada 27 – 29 martie 2012 la Lyon la care au participat peste 70 de țări, având ca obiectiv facilitarea punerii de acord asupra unei strategii mondiale de respect a dreptului mediului și de armonizare și unificare a luptei împotriva criminalității ecologice. [7]

În ceea ce privește termenul de criminalitate ecologică, în cadrul dezbaterilor se face mențiune la un Raport al Guvernului American din anul 2000 privitor la criminalitatea internațională organizată, în cadrul căreia termenul de criminalitate ecologică reprezintă o încălcare deliberată a dreptului internațional sau național în ceea ce privește controlul poluărilor periculoase pentru sănătate sau mediu, exploatarea necontrolată a resurselor naturale, protecția speciilor vegetale și animale amenințate sau pe cale de dispariție.

Terminologia în acest sens nu este foarte clară și nici unificată, folosindu-se și noțiunea de „delicvență ecologică”, în Franței și în alte țări, sau de „crime îndreptate împotriva mediului”, toate, însă, cu referire directă la infracțiunile grave care sunt îndreptate împotriva mediului.

În cadrul Summitul de la Lyon, au fost discutate câteva dintre cele mai grave probleme aduse în prin plan de expansiunea criminalității ecologice:

comerțul ilicit cu animale sălbatice, traficul cu materiale radioactive și nucleare, traficul de deșeuri.

3.1. Comerțul ilicit cu specii sălbatice

În opinia Organizației Mondiale a Vămirilor, comerțul ilicit cu animale sălbatice poate fi considerat la fel de periculos ca traficul de stupefiante. Tot potrivit Organizației Mondiale a Vămirilor, "comerțul ilicit cu animale sălbatice poate fi la fel de profitabil precum traficul de droguri. Șalurile din lână de antilopă tibetană, a căror vânzare este total ilegală, se vând cu aproape 20.000 de euro/ pe fiecare piesă și caviarul de sturioni se vinde cu aproximativ 8000 de euro / pe kilogram ". [7]

În martie 2012, poliția thailandeză a anunțat că dintr-o singură razie efectuată a confiscat un număr mare de animale sălbatice destinate comerțului ilegal: cinci tigri, 13 lei, 3 pume, 3 canguri, 4 păsări flamingo, 66 marmote, 2 urangutani și 2 panda. Acțiunea aparținea a trei membri ai unei bande criminale care au fost arestați și puși sub acuzare. Ei au importat animalele din Africa, Canada și alte țări și urmau să le revândă în SUA și China. [7]

3.2. Traficul cu materiale radioactive și nucleare

Agenția Internațională pentru Energie Atomică (AIEA) are o bază de date cu privire la incidentele despre care statele sale membre au cunoștințe. Astfel, din 1993 până în 2011, numărul de incidente nefavorabile a fost de 2164, constând în posesia neautorizată de astfel de materiale (radioactive și nucleare), activități criminale conexe, cazuri de pierdere sau furt, precum și alte evenimente despre care nu există informații suficiente. [7]

Un lucru este sigur, aceste statistici arată că cererea pentru acest tip de produs există, și că traficul este facilitat de lipsa de control al materialelor radioactive și nucleare.

3.2. Traficul cu deșeuri

Potrivit Organizației Internaționale a Muncii, „în fiecare an, până la 50 de milioane de tone de deșeuri de echipamente electrice și electronice (" e-deșeuri ") sunt generate în lume." Un Raport al Programul Națiunilor Unite pentru Mediu (UNEP), publicat luni, 22 februarie 2010, indică faptul că volumul de deșeuri electronice va crește în continuare în mod semnificativ în următorii zece ani.[8]

Confruntându-se cu o cerere în creștere pentru deșeuri electronice, grupuri de crimă organizată abundă în special în țările în curs de dezvoltare. La fiecare

cinci până la opt ani, stocurile de calculatoare personale sunt înlocuite, transformându-se în deșeuri, care devin ținta traficului ilicit.

În noiembrie 2010, unsprezece persoane și patru societăți britanice au fost urmărite în justiție pentru încălcarea reglementărilor europene privind reciclarea deșeurilor provenind de la dispozitive electronice (telefoane, calculatoare, imprimante, televizoare, etc). Ancheta realizată de Agenția de Mediu britanică a desființat o filieră de export ilegal de deșeuri care mergeau către mai multe țări din Africa de Vest unde dispozitivele electronice erau demontate pentru costuri mult mai mici decât cele permise pentru reciclare în Europa.

Concluzii

Infracțiunile împotriva mediului constituie o problemă gravă și în creștere și care se manifestă sub diferite forme. Ea nu se limitează la poluarea aerului, apei și solului, ci împinge speciile sălbatice valoroase comercial mai aproape de dispariție. Criminalitatea ecologică poate include, de asemenea, infracțiuni care accelerează schimbările climatice, distrugerea stocurilor de pește, defrișarea pădurilor și epuizarea resurselor naturale esențiale. Aceste infracțiuni pot avea un impact dăunător asupra economiilor și securității mai multor națiuni, în unele cazuri, ar putea chiar pune în pericol existența însăși a unei țări sau a unui popor. În plus, într-o proporție semnificativă, în comiterea infracțiunilor de poluare și a celor asupra faunei sălbatice s-a dovedit implicarea rețelelor crimei organizate.

În ultimul timp, grupările de criminalitate organizată și-au extins activitățile infracționale în zona traficului cu specii de plante și animale, exportului de deșeuri periculoase, materiale radioactive, ceea ce conferă un plus de pericolozitate acestor fapte și conturează o strânsă legătură între criminalitatea organizată și criminalitatea ecologică.

Cu toate că infracțiunile împotriva mediului au fost considerate infracțiuni nespecifice ale criminalității afacerilor, și doar atunci când cauzează sau riscă să cauzeze pierderi substanțiale, presupun cunoștințe deosebite în domeniul afacerilor din partea infractorilor și au fost comise de oameni de afaceri în exercitarea profesiilor sau funcțiilor, trebuie luate în considerare, nu trebuie neglijat faptul că infracțiunile de poluare a mediului (în special) sunt comise de „gulerele albe”, aspect care întărește legătura dintre criminalitatea afacerilor și criminalitatea ecologică.

BIBLIOGRAFIE

[1] Rusu, I. (2012). Lupta împotriva crimei organizate în Uniunea Europeană, Revista Dreptul, anul XXIII, nr. 5, p. 226

-
- [2] Decizia – cadru 2008/841/JAI privind lupta împotriva crimei organizate, publicată în Jurnalul Oficial al UE, L 300, pp. 42 - 45
- [3] Duțu, M. (2012). Cuvânt de deschidere - Conferința „Marea criminalitate în contextul globalizării”, în Studii și Cercetări Juridice, anul 1 (57), nr. 2, București, Editura Academiei Române, p.217
- [4] Cioclei, V. (2010). Codul penal și Codul de procedură penală, București, Editura C.H Beck, pp. 111 – 112 și pp. 123 – 124
- [5] Duțu, M. (2010). Dreptul mediului, Ediția a IIIa, București, Editura C.H. Beck, pp. 282 – 284
- [6] Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 195/2005 privind protecția mediului aprobată prin Legea nr. 265/2006, art.
- [7] Summitul de la Lyon, 27 – 29 martie, 2012, <http://www.gcsp.ch/Sidebar/News/Lutte-contre-les-crimes-ecologiques-vaeux-pieux-ou-realite-L-avis-de-Marc-Finaud>
- [8] <http://www.ilo.org/global/industries-and-sectors/mechanical-and-electrical-engineering/lang--fr/index.htm>

BIBLIOGRAFIE

1. Dușcă Anca Ileana, **Dreptul mediului**, București, Editura Universul juridic, 2009;
 2. Duțu Mircea, **Dreptul mediului. Tratat**, București, Editura Economică, 2003;
 3. Duțu Mircea, **Dreptul mediului**, Ediția a IIIa, București, Editura C.H. Beck, 2010;
 4. Toepfer Klaus, **Rapport O.M.S. sur la santé dans le monde**, 2003;
 5. Moroianu Zlătescu I., Popescu O., **Mediul și sănătatea**, București, Institutul Român pentru Drepturile Omului, 2008
 6. **Codul civil și Codul de procedură civilă**, București, Editura C.H. Beck, 2009;
 7. **Directiva nr. 2008/99/CE** privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal;
 8. **Noul Cod Civil**, republicat în Monitorul Oficial nr. 505 din 15 iulie 2011, București, Editura Universul Juridic, 2011.
 9. **O.U.G. nr. 195/ 2005 privind protecția mediului**, aprobată prin Legea nr. 265/2006.
 10. **O.U. nr. 68/2007** privind răspunderea de mediu cu referire la prevenirea și repararea prejudiciului asupra mediului, aprobată prin Legea nr. 19/2008;
-